

אפלטון

קְרִיטוֹן

Κρίτων

תרגום מיוונית עתיקה והוסיף הערות

שמעון בוזגלו

2005

כל הזכויות שמורות לשמעון בוזגלו

חודש אחרי המשפט של סוקרטס, יומיים לפני מותו, מגיע לבית המעצר בשעת בוקר מוקדמת קריטון, חבר של סוקרטס, בן גילו, שגר אתו באותה שכונה באתונה, ואיש עשיר.

סוקרטס

למה הגעת בשעה כזאת, קריטון? לא מוקדם עדיין?

קריטון

מאוד מוקדם.

סוקרטס

מה השעה.

קריטון

לפנות בוקר.

סוקרטס

אני מתפלא שהסוהר הסכים לפתוח לך את הדלת.

קריטון

הוא כבר רגיל לביקורים שלי. וגם עשיתי לו איזו טובה קטנה.

סוקרטס

הגעת עכשיו או לפני הרבה זמן?

קריטון

לפני די הרבה זמן.

סוקרטס

אז למה לא הערת אותי מייד במקום לשבת לידי בשקט?

קריטון

מה פתאום להעיר אותך, סוקרטס. פשוט, בגלל שאני עצמי לא מסוגל לישון מרוב צער עליך, הסתכלתי לי בפליאה באיזו הנאה אתה ישן, ובכוונה לא הערתי אותך, כדי שתמשיך ליהנות ככל

האפשר. כל הזמן חשבתי שיש לך אופי נהדר, אבל עכשיו אני חושב ככה יותר מתמיד: באיזה קלות וסבלנות אתה מתמודד עם האסון שלך.

סוקרטס

אם הגיעה השעה של זקן כמוני למות, התמרמרות עלולה להישמע צורמת.

קריטון

גם לאחרים בגילך קורים אסונות דומים, אבל הגיל שלהם לא מונע מהם להתמרמר על זה.

סוקרטס

נכון. למה הגעת כל כך מוקדם?

קריטון

סוקרטס, אני מביא בשורה קשה. אני מניח שלא לך, אבל לי ולחברים שלך היא מאוד קשה וכבדה. נדמה לי שאת הכובד שלה אני מרגיש יותר מכולם.

סוקרטס

איזו בשורה? הספינה חזרה מִדֵּלוֹס,¹ ולכן אפשר להוציא אותי להורג?

קריטון

עדיין לא, אבל להערכתי היא תחזור היום, אם לשפוט לפי כמה אנשים שירדו ממנה בכף סוֹנִיּוֹן² והגיעו משם לפני זמן קצר. מהדברים שלהם ברור שהיא תגיע היום. אז סוקרטס, אין ברירה – מחר אתה מסיים את החיים.

סוקרטס

בשעה טובה, קריטון. אם זה מה שהאלים רוצים – שיהיה! אבל אני לא חושב שהיא תגיע היום.

קריטון

על סמך מה אתה מסיק את זה?

¹ הספינה חזרה מדלוס: כל שנה האתונאים שלחו אל האי דלוס ספינה מקושטת, לזכר שחרורם של הצעירים והצעירות האתונאים מאימתו של המינוטאור הפֶּרְתִי על-ידי תֶּסֶאוס. בזמן היעדרה של הספינה הקדושה המדינה הייתה צריכה להישאר טהורה, ולכן לא הוצאו אז אנשים להורג. הספינה יצאה מפיראוס יום לפני המשפט של סוקרטס ונעדרה משם שלושים יום. זאת הסיבה לפרק הזמן הלא-רגיל בין המשפט לבין ההוצאה להורג.

² כף סוֹנִיּוֹן הוא הנקודה הדרומית ביותר באֶטֶיקה (לא רחוק מפיראוס). על פי פִּיִּדוֹן, 58c, רוחות חזקות אילצו כנראה את הספינה למצוא מחסה בכף.

סוקרטס

אני אסביר לך. אני צריך למות יום אחרי שהספינה תגיע, נכון?

קריטון

כן, זה מה שאומרים הגורמים המוסמכים.

סוקרטס

אז אני לא חושב שהיא תגיע היום, אלא רק מחר. אני מתבסס על חלום שחלמתי הלילה, לפני זמן קצר. טוב שלא הערת אותי.

קריטון

מה היה החלום?

סוקרטס

אישה יפה וחטובה, לבושה בלבן, הופיעה מולי, קראה לי ואמרה: "סוקרטס, ביום השלישי תשוב אל פְּתִיָּאָה השופעת".³

קריטון

איזה חלום מוזר.

סוקרטס

אבל חלום ברור.

קריטון

ברור מדי, נדמה לי. טוב, סוקרטס, תקשיב. אתה עוד יכול לשמוע בקולי ולהינצל. אם תמות, זה לא יהיה האסון היחיד שלי. כי לא רק שאני אאבד חבר שאף פעם לא אמצא כמוהו, אלא שהרבה אנשים, שלא מכירים היטב את שנינו, יחשבו שהפקרתי אותך. שהייתי יכול להציל אותך אם הייתי מוכן להוציא קצת כסף מהכיס. ומה יכול להיות יותר מביש ממשהו שמעריך כסף יותר מחברים? רוב האנשים לא יאמינו שמאוד רצינו שתצא מכאן, ושסירבת לזה.

³ באיליאדה, 9, 363, הגיבור היווני אכילס אומר: "ביום השלישי אשוב..." (גוף ראשון). פְּתִיָּאָה, בדרום תסליה שביוון, הייתה מקום המגורים של אכילס. סביר להניח שהפשר של החלום הוא שביום השלישי (כלומר, מחרתיים) הנשמה של סוקרטס תגיע הביתה.

סוקרטס

יקירי, מה צריך להיות לנו אכפת מה חושב "הרוב"? האנשים הנבונים, אלה שדעתם יותר ראויה להערכה, יבינו בדיוק מה קרה.

קריטון

אבל אתה רואה בעצמך כמה צריך להתחשב גם בדעות של הרוב. תסתכל על המצב שלך – הוא מוכיח בעליל שהרוב מסוגל להזיק למישהו בצורה הכי קשה אם הוא הוציא לעצמו אצלם שם רע.

סוקרטס

הלוואי שההמון היה מסוגל לעשות את הנזקים הכי גדולים, כי אז הוא גם היה מסוגל לעשות את המעשים הכי טובים. אבל האמת היא שהוא לא מסוגל לעשות לא את זה ולא את זה. ההמון לא מסוגל להפוך אדם לחכם וגם לא לטיפש, וכל מה שהוא עושה זה מקרי.

קריטון

שיהיה. אבל אני רוצה להבין: אתה מפחד לברוח כי אתה דואג לי ולשאר החברים שלך? אתה פוחד שהסחטנים⁴ ירדו לנו לחיים על זה שהברחנו אותך, וניאלץ להפסיד את כל הרכוש שלנו או סכום כסף גדול, ואולי נקבל גם עונש מאסר? סוקרטס, אם אתה מפחד ממהו כזה, תירגע! יש לנו זכות מלאה לקחת את הסיכון הזה, ואפילו סיכון יותר גדול, כדי להציל אותך. תקשיב לי – אין דרך אחרת.

סוקרטס

כן, גם זה מדאיג אותי.

קריטון

אז אל תדאג. יש אנשים שמוכנים לחלץ אותך מפנה בעד סכום לא גדול. חוץ מזה, אתה לא רואה כמה קל ולא יקר לקנות את הסחטנים האלה? אתה יכול להשתמש בחופשיות בכסף שלי, יש לי מספיק. אם אתה בכל זאת מפחד לבזבז אותו, נמצאים כאן במדינה כמה אורחים שמוכנים לתת מהכסף שלהם. אחד מהם, סימיאס מתבכי, הביא אתו במיוחד למטרה הזאת סכום כסף גדול. גם

⁴ סחטנים (סיקופנטים): במדינה שבה התביעה בעניינים ציבוריים נעשתה לרוב על-ידי אזרחים מן השורה, ה"סחטנים" (או במובן יותר מצומצם, ה"מלשינים") היו עושים אזרחים על-ידי תביעה שבאמצעותה הם היו משיגים גמול כספי, או שהיו סוחטים את מי שרצה להימנע מתביעה.

קֶבֶס⁵ מוכן לתרום ועוד הרבה אנשים אחרים. אז, כמו שאמרתי, אל תהסס להציל את עצמך בגלל פחדים כאלה, ואל תהיה מוטרד בגלל מה שאמרת בבית המשפט, שלא תדע מה לעשות עם עצמך כשתצא לגלות. בכל מקום שתגיע אליו יאהבו אותך. ואם תרצה ללכת לתְסִלָה, יש לי שם כמה חברים שמאוד יעריכו אותך ויגנו עליך, כדי שאף אחד שם לא יציק לך.

ועוד דבר, סוקרטס. אני לא חושב שמה שאתה מנסה לעשות הוא צודק – לבגוד בעצמך כשיש לך אפשרות להינצל. כי ככה אתה גורם לעצמך בדיוק את אותם הדברים שהאויבים שלך ישמחו לגרום לך, ובעצם גרמו לך כשרצו לחסל אותך.

בנוסף, אני חושב שאתה בוגד בילדים שלך: למרות שיש לך אפשרות לגדל ולחנך אותם, אתה נוטש אותם, ולא אכפת לך מה יקרה להם. נראה שהגורל שלהם לא יהיה שונה מהגורל הרגיל של יתומים. לדעתי, או שלא מולידים ילדים או שמתמסרים לגידול ולחינוך שלהם, ולי נראה שבחרת בדרך הקלה. אבל אם דאגת כל החיים שלך למידה הטובה, אתה צריך לבחור עכשיו את הדרך שבה היה בוחר כל איש טוב ואמין.

האמת? אני מתבייש בשבילך ובשבילנו, החברים שלך. כל מה שקרה לך עלול להיראות כאילו נבע מתוך איזושהי רכרוכיות מצדנו: קודם כל, הגשת כתב האישום לבית המשפט כשאפשר היה למנוע את זה. שנית, האופן שבו התנהל המשפט. ובסוף – הסיום המגוחך הזה, שנראה כאילו אפשרנו לך ללכת מאתנו בגלל פחדנות ורכרוכיות מצדנו, כי לא הצלנו אותך, ואתה לא הצלת את עצמך, כשזה עוד היה אפשרי ובר-ביצוע, אם היה בנו שמץ תועלת.

סוקרטס, תדאג שכל העניין הזה, שבין כה וכה מדיף ריח רע, לא יבייש אותך ואותנו. תחליט, או יותר נכון – כי אין כבר זמן לחשוב על זה – תבצע את ההחלטה: החלטה אחת ויחידה! הכול צריך להתבצע בלילה הבא. אם נמשיך ונתעכב, זה לא יצא לפועל, ולא תהיה עוד הזדמנות. סוקרטס, תקשיב לי ותעשה בדיוק את מה שאני אומר לך.

סוקרטס

קריטון יקר, אני מאוד אעריך את הדאגה שלך אם נגלה שהיא מבוססת על הגינות. אחרת זה מאוד בעייתי. אז בוא נבדוק אם אני צריך לנהוג לפי העצה שלך או לא. אחרי הכול, ככה אני נוהג תמיד: אני מישוהו שלא מקשיב לשום דבר בתוכי, חוץ מאשר לעיקרון⁶ שאחרי בדיקה אני מגלה שהוא הכי טוב.

⁵ סימאס וקבס מתביישים תלמידים של סוקרטס (ולפני כן של פילולאוס הפיתגוראי). הם מוזכרים בפיידון כמי ששהו עם סוקרטס ביום מותו, ובאותו דיאלוג הם גם מופיעים כבני השיח העיקריים של סוקרטס.

⁶ "עיקרון" כאן הוא תרגום המונח "לוגוס". התרגום הזה מותח אמנם את גבולות המונח, אבל אני מקבל כאן את דעתו של Gallop (עמוד 104):

"את המילה שתורגמה כאן 'עיקרון' אפשר להבין גם כ'טיעון', וכך אכן אנחנו נוהגים לפעמים לתרגם כאן. אבל בקטע שלפנינו סוקרטס חושב כנראה על עקרונות האמורים להנחות אותו בפעולות שלו, ולא על טיעונים שמהם העקרונות האלה מקבלים את ביסוסם."

אני לא יכול לזרוק עכשיו את כל העקרונות שדגלתי בהם רק בגלל מה שקרה לי. לא, אני עדיין מאמין בהם ומכבד אותם. אם לא נוכל לחשוב במצב הנוכחי על עקרונות יותר טובים, אני מבטיח לך שלא אסכים אתך אפילו אם ההמון יפחיד אותנו, כאילו אנחנו ילדים, עם יותר שדים מהשדים שהוא משסה בנו עכשיו: מעצרים, הוצאות להורג והחרמות רכוש.

אז איך נבדוק את העניין בצורה הכי שקולה? אולי ניקח קודם כל את הטענה שלך לגבי הדעות של האנשים. האם תמיד זה היה עיקרון הגיוני שלחלק מהדעות צריך להתייחס ברצינות ולחלק לא? או אולי זה היה הגיוני לפני שגזרו עלי גזר דין מוות, אבל עכשיו מתברר שהוא נטען סתם מהשפה לחוץ ובעצם הוא שטות ילדותית? קריטון, אני רוצה לבדוק יחד אתך אם עכשיו, במצב הנוכחי שלי, העיקרון נראה לי איכשהו שונה, או שהוא אותו עיקרון, ואם אנחנו צריכים להיפטר ממנו או לציית לו.

עד כמה שאני יודע, אנשים נבונים דגלו תמיד בעיקרון שהזכרתי קודם: שלחלק מהדעות של אנשים צריך להתייחס ברצינות, ולחלק לא. לא נשמע לך עיקרון הגיוני, קריטון? נדמה לי שאתה לא עומד למות מחר, והמכה הזאת לא אמורה לערער את כושר השיפוט שלך. אז תחשוב: האם לדעתך זה עיקרון סביר, שלא את כל הדעות צריך לכבד, אלא חלק כן וחלק לא? ולא את הדעות של כל האנשים, אלא של חלק מהם כן וחלק מהם לא? מה אתה אומר? זה עיקרון הגיוני?

קריטון

כן, הגיוני.

סוקרטס

אז צריך לכבד את הדעות המועילות, לא את הגרועות?

קריטון

נכון.

סוקרטס

והדעות המועילות שייכות לנבונים, והגרועות ללא-נבונים?

קריטון

ברור.

סוקרטס

עכשיו, מה לגבי הדוגמאות שאני מביא בדרך כלל? האם ספורטאי מקצועי צריך להתייחס ברצינות לשבֶּח, לגנאי ולדעה של כל אחד, או רק של אדם אחד – של המאמן המקצועי?

קריטון

של אדם אחד.

סוקרטס

אז הוא צריך לחשוש מהגינוי ולשאוף לשבחים של אותו אחד, לא של הרוב.

קריטון

איזו שאלה!

סוקרטס

אז הוא צריך להתאמן, לאכול ולשתות בדרך שמתווה לו האחד, המאמן המומחה, לא בדרך שמתווה הרוב.

קריטון

בדיוק.

סוקרטס

יפה. ואם הוא לא יציית לאחד ולא יכבד את דעתו ואת השבחים שלו, ובמקום זה הוא יכבד את הדעה של הרוב, הלא-מומחה, לא עלול לקרות לו משהו רע?

קריטון

אין ספק.

סוקרטס

ומה הרע הזה? על מה הוא משפיע? על איזה חלק בספורטאי שלא מציית?

קריטון

ברור, על הגוף, כי הוא מזיק לו.

סוקרטס

מצוין. ועכשיו, האם זה ככה גם בשאר התחומים – כדי שלא נעבור על כולם – ובייחוד בשאלות שאנחנו עוסקים בהן כרגע: שאלות של צדק ועוול, יפה ומכוער, טוב ורע? האם אנחנו צריכים ללכת אחרי דעת הרוב ולחשוש ממנה, או אחרי דעתו של האחד – בהנחה שקיים מומחה כזה – שממנו אנחנו צריכים להתבייש ולחשוש יותר מכל השאר? ואם לא נלך בדרך שלו, האם לא נקלקל ונהרוס את אותו חלק שהצדק משפר והעוול משחית?⁷ או שאין בסיס לטענה הזאת?

קריטון

אני מאמין שיש לה בסיס.

סוקרטס

נמשך. נניח שלא נציית לדעת המומחים ונשחית את אותו חלק בנו שהבריות משפרת והמחלה מקלקלת, האם כדאי לנו לחיות כשהוא מקולקל? "הוא" פירושו כמובן הגוף. נכון?

קריטון

נכון.

סוקרטס

אז כדאי לנו לחיות עם גוף מקולקל ופגום?

קריטון

לא ממש.

סוקרטס

אבל כדאי לנו לחיות עם אותו חלק פגום שהעוול הורס אותו והצדק מיטיב אתו? או שלדעתנו אותו חלק בנו שהעוול והצדק הם מעניינו – יהיה איזה חלק שיהיה – נחות מהגוף?

קריטון

בשום אופן לא.

⁷ אותו חלק שהצדק משפר והעוול משחית: הנפש.

סוקרטס

אלא יותר חשוב ?

קריטון

הרבה יותר חשוב.

סוקרטס

אם ככה, קריטון, אנחנו לא כל כך צריכים לדאוג מה יגיד עלינו הרוב, אלא רק מה יגיד המומחה לענייני צדק ועוול, רק הוא, והאמת עצמה.⁸ אז טעית כשהצעת בהתחלה שנשקול את דעת הרוב בענייני צדק, יופי וטוב, וההפך מהם. "ולמרות זאת, יכול מישוהו לטעון, "יש להמון את היכולת להוציא אותנו להורג."

קריטון

אין ספק, סוקרטס. יהיה מי שיטען את זה.

⁸ והאמת עצמה: סוקרטס מאניש כאן את האמת, כמו למשל בנאום ההגנה, 39b.